

کونین فان بلادل

ترجمہ

محمد میرزایی

ہرمس عربی
از حکیم کارکنس تا پیامبر دانش

نگارستان
نشر نگاه معاصر

COPYRIGHT © 2009 by Oxford University Press Inc.

This translation of *The Arabic Hermes: From Pagan Sage to Prophet of Science* was originally published in English in 2009 and is published by arrangement with Oxford University Press.

این ترجمہ از کتاب

The Arabic Hermes: From Pagan Sage to Prophet of Science

در اصل در سال ۲۰۰۹ به زبان انگلیسی منتشر شده و
با توافق با انتشارات دانشگاه آکسفورد چاپ می شود.

فهرست

- ۵..... یادداشتِ نویسنده بر ترجمه‌ی فارسی
- ۷..... مقدمه‌ی مترجم
- ۹..... دیباچه
- ۱۱..... سپاسگزاری
- ۱۳..... کوتهنوشت‌ها
- ۱۴..... پژوهش‌های آکسفورد در اواخر عهد باستان
- ۱۵..... یادداشت پیرامون سنگ‌گری و حرف‌نویسی

بخش اول: درآمد

- ۱۷..... مقدمه
- ۳۷..... هرمس در ایران ساسانی
- ۷۹..... هرمس و صابثیان حَزان
- ۱۳۱..... بی‌افزود بر فصل ۳

بخش دوم: تاریخ هرمس عربی

- ۱۳۵..... سه هرمس
- ۱۷۹..... هرمس پیامبر
- ۲۴۷..... فرجام سخن
- ۲۵۳..... واژه‌نامه (انگلیسی به فارسی)
- ۲۵۵..... واژه‌نامه (فارسی به انگلیسی)
- ۲۵۷..... منابع فارسی و عربی
- ۲۶۱..... کتابشناسی
- ۲۸۳..... فهرست اعلام

دیباچه

این نخستین بررسی ژرفی است که به هر مسی مثلث العظمه، چنان‌که در نوشتارگانِ عربی نخستین بکار برده شده، اختصاص یافته است؛ حکیم افسانه‌ای مصرِ باستان که آثارِ بسیاری درباره‌ی اخترشناسی، کیمیا، طلسمات، پزشکی و حکمت به او نسبت داده‌اند. پیش‌کارِ اینک معیار پیرامونِ هر مس‌نامه‌های یونانی باستان، (Fowden, 1993a)، که بر زمینه‌ی دهه‌ها و حتی سده‌ها پژوهشِ مدرن برآورده شده است، این کتاب دست‌اندازی به قلمروهایی نسبتاً ناشناخته است. خوانندگانی که با هر مس‌نامه‌های (آثارِ منتسب به هر مس) لاتینی و یونانی کهن آشناوند آگاه‌اند که این آثار در گسترشِ اندیشه در اواخرِ عهدِ باستان، چه اندیشه‌ی کافرکیشانه و چه مسیحی، نقشِ مهمی داشته‌اند و بعدها بخشی از بنیادِ غیب‌باوری سده‌های میانه و دورانِ نوزایش و مدرن در اروپا را ساختند. اما به رغمِ آگاهی فراگیرِ عرب‌شناسان از وجود و تأثیرگذاری هر مس‌نامه‌های عربی، هرگز به سنتِ چشمگیر و گسترده‌ی این هر مس‌نامه‌ها توجهِ زیادی نشده است. متخصصانِ سنتِ یونانی و لاتین که خرده‌علاقه‌ای هم به سنتِ عربی داشته باشند انتظار دارند که هر مس‌نامه‌های عربی اطلاعاتِ مهمی پیرامونِ موضوعِ کارشان، و مرتبط با آن، داشته باشد. نیز اسطوره‌ی هر مسی مثلث العظمه نمونه‌ای نخستین از اقتباسِ پیچیده و فراگیرِ دانشِ یونانی در دانشِ عربی نخستین است، کاری که در سده‌ی هشتم آغاز شد.

این طرح با پرسش‌هایی ساده پا گرفت. نویسندگانِ عربی‌نویس هر مسی مثلث العظمه را چه کسی می‌دانستند؟ این برداشت چگونه شکل گرفته بود؟ میانِ آثارِ پرشمارِ مربوط به هر مس که در نسخه‌های خطی عربی باقی مانده است و هر مس‌نامه‌های شناخته‌شده‌ترِ یونانی و لاتین چه پیوندی هست؟ هر مس‌نامه‌های عربی در حقیقت ترجمه‌ی آثاری یونانی است یا تألیف‌هایی به عربی؟ اگر شوقِ اخیر درست باشد، چه چیزی نویسندگانِ این متن‌ها را بر آن می‌داشت که آن‌ها را به هر مس نسبت دهند؟ به رغمِ علاقه‌ی اهلِ علم و حتی همه‌پسند بودنِ هر مس‌نامه‌های باستانی میانِ فضلالی اروپایی و آمریکایی در خلالِ چندین سده، تا پیش از این هیچ تلاشِ مشخص و فراگیری برای پاسخ دادن به این پرسش‌ها صورت نپذیرفته بود. به استثنای چند موردِ مهم، تأملاتِ درباره‌ی هر مس‌نامه‌های عربی را بیشتر در نوشته‌های دانشگاهی یافته‌ام. با پیش رفتنِ این طرح، آشکار شد که تصحیح، ترجمه و پژوهشِ هر مس‌نامه‌های عربی، که هنوز عمدتاً منتشر نشده مانده‌اند و بسیاری از این پرسش‌ها را - اگر هرگز پاسخی می‌داشتند - می‌شد بر پایه‌ی آن‌ها پاسخ داد، مقتضی پیش‌گفتارهای سنجش‌گرانه‌ی گسترده‌ای هم

هست. پیش از آنکه پژوهشی مستقیم در هرمس‌نامه‌های عربی ممکن باشد، توجه به مسائل مقدماتی بسیاری ضروری بود. برخی از این مسائل خود در متن‌های عربی آغازین موجود بود اما برخی دیگر نتیجه‌ی پژوهش‌های سهواً سوء تفاهم‌انگیز مدرن بود. تلاش‌های من برای دستیابی به پایه‌ی فهمی روشن به این کتاب ختم شده است.

کتابی دیگر، که اکنون در دست آماده‌سازی است، قرار است دنباله‌ی این کتاب و شامل سیاهه‌ای از متن‌های موجود به زبان عربی که بیشترشان هنوز نسخه‌ی خطی‌اند، طرحی از نظم زمانی آن‌ها و توصیفاتی از محتوای بیشتر آن‌ها باشد. کوتاه‌سخن آن‌که کار بعدی پژوهشی در هرمس‌نامه‌های عربی خواهد بود در حالی که کتاب حاضر پژوهشی است در باب هرمس عربی، نویسنده‌ی افسانه‌ای و اسطوره‌اش، و راه‌هایی که از خلالشان هرمس در سنت ادبی عربی شناخته شد.

سپاسگزاری

ماه‌ی شادی خالصانه‌ی من است که از افراد و نهادهای بسیاری که مرا در این طرح یاری کردند سپاسگزاری کنم. نخست از رلف متیسن^۱ برای پذیرفتن این کتاب در مجموعه‌اش، استفن ورنکا^۲ از انتشارات دانشگاه آکسفورد برای آسان کردن همه‌ی این فرایندها و نسخه‌ویرایان انتشارات برای کار دقیقشان تشکر می‌کنم. از محسن آشتیانی، پرزیز برلکمپ^۳، وحید برون^۴، جان درنل^۵، راشا العمری، گرت فودن^۶، بناتریس گروندلر^۷، یاکو همن-آنتیلا^۸، استفن هایلن^۹، طارق جعفر، ریچارد جسنو^{۱۰}، آرن جانسن^{۱۱}، تاد کرولاک^{۱۲}، مارتین مازلو^{۱۳}، نعامه پت-ال^{۱۴}، دیوید پورکا^{۱۵}، آنت رید^{۱۶}، دیوید رایزمن^{۱۷}، گبریل رینولدز^{۱۸}، رمزی رویقی، شائول شکد^{۱۹}، ایزابل تورال-نیهوف^{۲۰}، پال ااکر^{۲۱}، استیون واسرستورم^{۲۲}، ادوارد واتز^{۲۳}، کریسچن وایلدبرگ^{۲۴}، ویتولد ویتاکوفسکی^{۲۵} و همه‌ی کسانی که در نشست علمی عربی ییل^{۲۶} در یازدهم دسامبر ۲۰۰۲ شرکت کردند برای کمک‌های گوناگون با به دست دادن ار جاعات کتاب‌شناسیک یا منابع اولیه، یا بحث کردن با من درباره‌ی موضوعاتی که در این کتاب مطرح شده است، سپاسگزارم. مایل‌ام از امیلی سویج-اسمیت^{۲۷} برای ارائه‌ی اطلاعات مفصل پیرامون چندین دست‌نوشته‌ی هرمسی که از دید من دور مانده بود، شوکت توراوه^{۲۸} برای جست‌وجوی موفقش در کتابخانه‌ی آصفیه‌ی حیدرآباد از سوی من، در میانه‌ی پژوهش خود و محدودیت‌های زمانیش، و حسین کمالی برای کار بی‌نهایت ارزشمندش در فرستادن کپی نسخه‌های خطی هرمسی در ایران، نیز در گرماگرم پژوهش شخصی و تنگی وقتش، تشکر ویژه کنم. خوانندگان گمنام انتشارات برای پیشنهادهای کارساز درباره‌ی پیش‌نویس‌های کتاب شایسته‌ی سپاس ویژه‌اند. برخی از این همکاران نتیجه‌ی کاملی گمکشان را نه در این کتاب، که در کتابی که در دست نگارش است خواهند یافت.

روانشاد فرانتز روزنتال^{۲۹} از آغاز مرا تشویق کرد و به من اجازه داد بخش مرتبط به کار خودم از کتاب دست‌نویس و منتشر نشده‌اش، مختار الحکم مبشر ابن‌فاتک را فتوکپی کنم (درباره‌ی این ویراست

1. Ralph Mathisen	2. Stefan Vranka	3. Persis Berlekamp	4. Brown	5. John Darnell
6. Garth Fowden	7. Beatrice Gruendler	8. Jaakko Hämeen Anttila	9. Stephen Heilen	
10. Richard Jasnow	11. Aaron Johnson	12. Todd Krulak	13. Martin Muslow	
14. Na'ama pat-El	15. David Porreka	16. Annette Reed	17. David Reisman	
18. Gabriel Reynolds	19. Shaul Shaked	20. Isabel Toral-Niehoff	21. Paul E. Walker	
22. Steven Wasserstorm	23. Edward Watts	24. Christian Wildberg	25. Witold Witakowski	
26. Yale	27. Emilie Savage-Smith	28. Toorawa	29. Franz Rosenthal	